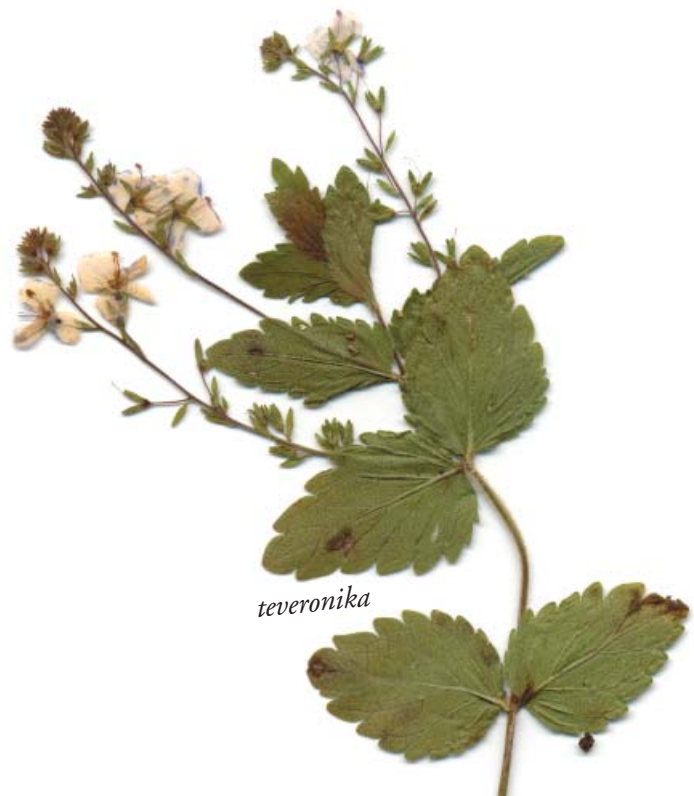

Hagmarker och skogsbeten

Tapio Heikkilä

Under det traditionella jordbrukets tid betade djuren fritt i skogarna. De små åkerlapparna och ängarna var ingärdade och kreaturen släpptes på bete på dem först efter höskörden och skörden. På skogsbetena fanns inte stängsel utan kreaturen strövade omkring fritt eller med herde. När det fria betet förbjöds förflyttade man sig efter hand från gårdens yttre gränser till ingärdade beten. De ingärdade hagmarkerna bildades i närheten av bosättningen och på dem betade vanligtvis ungboskap och hästar, eller så användes de som nattbeten.

teveronika

En jämnårig, planterad grandunge fyller inte skogsbetets kriterier och erbjuder knappt med föda åt kreaturen.

För **hagmarkerna** är en växling mellan områden med äng och trädgrupper typisk. På representativa hagmarker är trädens täckning högst en tredjedel av arealen och trädbeståndet kan vara lågvuxet och grenigt. Ängsvegetationen är alltid mera dominerande än skogsvegetationen. Typiska växter för hagmarken är rödven, fårsvingel, daggkäpa, smultron, midsommarblomster, teveronika, vitmåra, brunört och ormrot. Hundfloka, vit- och ängsgröe, natagräs, vitklöver och brännässla tyder på skadlig övergödning.

Nuförtiden förekommer hagmarker främst i anslutning till vall eller den trädbevuxna kanten på strandbeten, därtill förekommer hagmarker på skogsholmar som används som skyddsplats av kreaturen. I vårt land finns knappast omfattande och representativa hagar längre. De flesta har förskogats och påminner till trädbeståndet mest om skogsbeten. Ängar som vuxit igen med skog kan påminna om hagar, men det unga trädbeståndet i jämn ålder skiljer dem från riktiga hagar.

På **skogsbetena** är trädbeståndets täckning större än på hagmarkerna. Trädbeståndet i ett skogsbete som länge betats är mångsidigare och till åldersfördelningen mera varierat än i en ekonomiskog. Mellan träden förekommer små områden med ängsvegetation. Stora myrstackar, nötkreaturens stigar samt en specifik svampflora är också speciellt för fina skogsbeten.

Skogsbetets flora präglas främst av skogstypen. Rödven samt de vid övergödning ökande ängsgröe och revsmörblomma är allmänna, av skogsbete gynnade växter. Smultron, teveronika, prästkrage, brunört och smörblomma trivs på öppna platser och vid kanterna av skogsbetet. I jämförelse med ängar är skogsbetets arter fåtaliga, med undantag för lundar. Även om vegetationen är gräsdominerad behöver detta inte innebära att området betats tidigare, eftersom exempelvis kruståtel och berggrös plus andra gräs av samma grupp gynnas av skogshyggen.

Dagens skogsbeten påminner oftast mest om betade ekonomiskogar som till trädbestånd och vegetation är mycket ensidiga. Det lönar sig inte att sköta sådana som skogsbeten. Skogsdikade områden lämpar sig inte heller som skogsbeten.

Kännetecknen för traditionella skogsbeten

- I skogen finns partier med ängsvegetation
- I vegetationen finns örtväxter som gynnas av bete
- I skogen finns många trädarter och trädbeståndets ålder varierar
- I trädbeståndet förekommer gamla grova träd och murkna träd
- I skogen finns en riklig svampflora och stora myrstackar

Målsättningen med skötseln

Målsättningen med skötseln av hagmarkerna och skogsbetena är att upprätthålla livsmiljöer där det förekommer öppna partier med ängar bland träden. Om träden står gleset ökar solstrålningen ner till undervegetationen och på trädens stammar, vilket förbättrar ljus- och värmegynnade arters livsvillkor. Trädbevuxna vårdbiotoper är viktiga livsmiljöer speciellt för svampar och insekter.

Skötselmetoder

Trädbeståndets skötsel

Trädbeståndet i **skogsbetena** sköts med småskalig plockhuggning. Man undviker gallring med jämnt avstånd mellan träden och sparar olika träd i varierande ålder. Speciellt gamla lövträd samt murkna stående eller liggande träd sparas. Enstaka granar eller grupper av granar sparas som skydd åt betesdjuren. Unga granar och granplantor tas å andra sidan bort. I gran-skog kan man göra mindre gläntor, men kraftig gallring rekommenderas inte. En kraftig gallring av gran-skogen påverkar landskapsbilden, och de träd som sparas faller lätt omkull. Solbelysta sluttningar och kullar är perfekta ställen för små ljusöppningar där ängsartad vegetation kan utvecklas. Genom att öppna torra backkrön och kanter vid stigar kan man skapa växtplatser för exempelvis kattfot.

På **hagmarkerna** gynnas lövträd, tall och en. Granen avverkas medan gamla lövträd sparas. Vid behov röjs andra skuggande träd bort runt dessa. På stammarna på de gamla träden i hagmarkerna lever många moss-, lav- och svamparter samt en mångsidig insektfauna. Även döda högstubbar och liggande stammar lämnas på betesområdet för att öka naturens mångfald.

Hagmarkerna kan skötas som blandbestånd eller genom att gynna ett dominerande trädslag. Björk- eller gråalshagar är de traditionella finska hagmarkstyperna. Förr i tiden, på Kainuus ängar med al, lämnades alarna att växa med 5-10 meters mellanrum för att gräsets tillväxt skulle bli större. Denna princip kan bra tillämpas även idag då man restaurerar gråalshagar. Ekshagar är relativt ovanliga i Finland och värdefulla för naturens mångfald. Deras naturvärden bevaras bäst genom bete, även om betet kan förhindra tillväxten av nya ekplantor. Vid behov kan ekplantorna skyddas med stängsel.

Vid skötseln av trädbeståndet i hagarna kan man tillämpa hamling, d.v.s. lövbrytning av träden. Sådana lövhagar kan delvis ersätta lövängarna, som blivit alltmer ovanliga.

Alla hyggesrester samlas ihop och förs bort, eller så bränns de på plats eller i näromgivningen. Skogsbeten och hagmarker får ej gödulas för att förbättra tillväxten på träden och annan vegetation, områdena bör ej heller dikas

Vid skötseln av hagmarken föredras storvuxna lövträd och växtutrymme röjs åt de ljusberoende enarna.

Kirsi Hellas

Annti Lammi

Bete

Ekhagarna är sällsynta i Finland och representerar landskapsmässigt hagarnas adel.

Hagmarkerna och skogsbetena sköts bäst med bete. Nötkreatur lämpar sig bäst för trädbevuxna vårdbiotoper, men även får är ypperliga speciellt vid vården av hagmarker. Mängden betesdjur kan inte vara stor eftersom det finns betydligt mindre ätbar vegetation än på ångar. Speciellt skogsbeten är lågproduktiva. Lämpligt betestryck bestäms från fall till fall. För att upprätthålla naturens mångfald behövs både mera kraftigt som lätt betade områden. En lämplig medeldjurtäthet på skogsbeten är ca 0,05-0,4 och på hagmarker 0,5-1,0 nötdjur per hektar.

Hagmarkerna och skogsbetena skall separeras från odlade betesmarker genom stängsling och djuren får inte ges tilläggfoder. Skogskanter som stängslats in med vallen fungerar oftast endast som skyddsplatser, som kreaturen göder med träck och urin.

Om området är stort och har rikligt med träd lönar det sig att stängsla in det i skiften, som betas ett per gång. Andra delar kan röjas kraftigare för att skapa öppna partier med äng. Om kreaturen endast då och då rör sig över området eller om det bara används om natten sköts inte vårdbiotopen på rätt sätt.

